

Jazyková politika Európskej únie po brexite

Terézia Ondrušová

Abstract

Language Policy of the European Union after Brexit. *In the European Union, after Brexit, a linguistic situation has arisen which has no precedent in modern history. The country in which the English language originates has left the European Union. At the same time, the European Union is a multinational, multiethnic and multilingual grouping of states that is linguistically guided by the principle of multilingualism. The principle of multilingualism is more or less maintained at a theoretical level. It is interesting to observe how the Member States react to the role played by English after the United Kingdom left.*

Keywords: language, policy, European Union, brexit, English.

Kľúčové slová: jazyk, politika, Európska únia, brexit, angličtina.

Úvod

Cieľom príspevku je analýza situácie vo Veľkej Británii a Európskej únii po brexite z jazykového hľadiska. Analýza zahŕňa preskúmanie rôznych možností riešenia novovzniknutej situácie, ktorá má vplyv na postavenie angličtiny v Európskej únii. Cieľom je takisto porovnať postavenie angličtiny ako oficiálneho tak aj praktického jazyka v inštitúciách Európskej únie. Na porovnanie využijem metódu komparácie. Čiastkovým cieľom je overiť hypotézu, ktorá tvrdí, že brexitom sa postavenie angličtiny v Európskej únii oslabí.

Jazyková situácia v EÚ pred brexitom

Hoci existujú jazykové predpisy a nariadenia, na úrovni inštitúcií ani v členských štátoch neexistuje právne záväzná jazyková politika pre EÚ. Ústavná zmluva EÚ neobsahuje žiaden článok, ktorý sa venuje jazykovej politike a neobsahuje ani jeden článok z Rímskych zmlúv, kde sa hovorí o úradných a pracovných jazykoch. V rámci EÚ je potrebné rozlišovať

medzi troma rôznymi typmi používania jazykov, ktoré navrhla „Europa Diversa“ v Barcelone (Phillipson 2007):

- interné pracovné jazyky – od pracovníkov trvalo zamestnaných v európskych inštitúciách, pracujúcich v oblasti európskych, nie národných záujmov, sa môže vyžadovať používanie obmedzeného počtu jazykov, z ktorých jeden môže, ale nemusí byť ich materinským jazykom
- záväzné dokumenty a politická reprezentácia – v oboch prípadoch je nutné používať všetky oficiálne jazyky
- jazyky slúžiace občanom EÚ – všetky národné jazyky a jazyky menšín, ktoré sú úradnými jazykmi by mali slúžiť novinárom a verejnosti, či už priamo alebo na webových stránkach.

Obyvateľstvo EÚ žije väčšinou vo veľkomestách, pracuje v sektore služieb a komunikácií, mnoho ľudí veľa cestuje, žije dlhšiu dobu v cudzej krajine a v zamestnaní aj v bežnom živote potrebuje cudzí jazyk. Štáty dnešnej EÚ tak za storočné obdobie prešli od jednojazyčnosti k viacjazyčnosti. Prispela k tomu aj vyššia miera vzdelanosti, ktorej súčasťou bolo aj ovládanie cudzieho jazyka. Výnimku tvoria len krajiny, ktorých materinský jazyk stačí na dorozumievanie v tejto krajine alebo regióne – Janson (2003) uvádza ako príklad angličtinu vo Veľkej Británii.

V súčasnosti môžeme pozorovať v inštitúciách EÚ ustupovanie francúzštiny a čoraz častejšie používanie angličtiny. Do roku 1991 to bolo naopak, približne dve tretiny komunikácie prebiehalo vo francúzštine a iba jedna tretina v angličtine (Spolsky 2004). Ammon je názoru, že to súvisí s príchodom mladých euroúradníkov, ktorých väčšina ovláda angličtinu (Ammon 1991).

EÚ umožňuje svojim občanom cezhraničnú spoluprácu, ktorá by bola efektívnejšia, keby používali jeden jazyk. Najjednoduchším riešením by bolo používanie angličtiny, keďže angličtina je prvým cudzím jazykom vo väčšine členských štátov EÚ, nie je to však neutrálny jazyk, keďže ide o materinský a úradný jazyk dvoch členov EÚ a zároveň o jazyk hlavného konkurenta EÚ, ktorým je USA.

EÚ podniká v boji s dominanciou angličtiny viaceré kroky, ktoré sa zameriavajú najmä na podporu vyučovania cudzích jazykov. Každý študent by sa mal učiť minimálne dva cudzie jazyky, aby sa aspoň čiastočne eliminovalo učenie sa angličtiny, a to už od útleho veku. Dôraz sa kladie na rozvoj komunikačných zručností a na podporu programov umožňujúcich cestovanie a štúdium v zahraničí.

Ďalšou oblasťou jazykovej politiky EÚ sú práva menšín na svoj materinský jazyk. Hoci členské štáty oficiálne podporujú viacjazyčnosť, s problémami prisudzujú vlastným menšinám jazykové práva.

Vplyvom globalizácie je čoraz ohrozenejšia existencia tzv. malých, resp. menších jazykov, ale nielen nich. Z celosvetového hľadiska ide dokonca o 40 percent všetkých jazykov (Haarmann 2002). Vzhľadom na túto situáciu sú pochopiteľné kroky Európskej únie smerom k podpore viacjazyčnosti a uznanie za oficiálny jazyk európskych inštitúcií aj taký jazyk ako je napríklad írčina.

Pool zdôrazňuje, že EÚ je mnohoštátna organizácia s parlamentom, súdmi, výkonnými orgánmi a komisiami, ktorá zamestnáva pracovníkov z členských štátov hovoriacich rôznymi jazykmi. Jazyková otázka je preto dôležitá v internej aj externej komunikácii (Pool 1996).

Otázka, koľko jazykov by mala EÚ mať, je podľa nás ťažko riešiteľná z toho hľadiska, že to, čo je politicky najlepším riešením, je ekonomicky najmenej prijateľné. Z politického hľadiska by mali byť oficiálnymi všetky jazyky, toto riešenie je však možné len pri vysokých nákladoch. Nejde len o štátne jazyky, uznanie získavajú aj malé jazyky, jazyky menšín atď., čo je pre EÚ finančne ešte náročnejšie.

Navrhované nové riešenia, akými sú automatické preklady alebo umelé jazyky, predstavujú ďalšie náklady alebo nové komplikácie.

Súčasná jazyková situácia v EÚ

V Európskej únii vznikla po brexite z jazykového hľadiska situácia, ktorá nemá v novodobej histórii precedens. Štát, v ktorom má anglický jazyk svoj pôvod, Európsku úniu opustil. Európska únia je pritom multinárodné, multietnické a multijazyčné zoskupenie štátov, ktoré sa z jazykového hľadiska riadi princípom viacjazyčnosti. Znamená to, že všetkých dvadsaťštyri jazykov má rovnaké postavenie a každý občan EÚ má právo obrátiť sa na inštitúcie EÚ vo svojom rodnom jazyku. Z praktických dôvodov sa však ako pracovné jazyky používajú anglický, nemecký a francúzsky jazyk, pričom o dominancii angličtiny sa v posledných desaťročiach nedá pochybovať, a to z viacerých dôvodov. Princíp viacjazyčnosti sa tak zachováva viacmenej na teoretickej úrovni. Otázkou je, ako sa členské štáty postavia po odchode Veľkej Británie k úlohe, ktorú zohráva angličtina.

Veľká Británia a Írsko vstúpili do Európskeho hospodárskeho spoločenstva, neskôr Európskej únie, v roku 1973. Po ich odchode klesol počet obyvateľov EÚ, pre ktorých je angličtina materinským jazykom, na jedno percento. Ide najmä o obyvateľov Írska a Malty, kde však angličtina zastáva pozíciu úradného jazyka spolu s írskym a maltským jazykom.

Pre väčšie štáty EÚ, akými sú najmä Francúzsko a Nemecko, znamenal brexit príležitosť posilniť postavenie ich jazykov v konkurenčnom boji

s angličtinou. Francúzsko videlo v brexite šancu vrátiť francúzštinu jej silné postavenie v histórii, ktoré spočívalo v jej používaní ako jazyka diplomacie v celej Európe. Podľa francúzskeho ministra Clementa Beauneho by občania EÚ mali prestať používať lámanú angličtinu ako dorozumievací prostriedok. Michael Barnier, hlavný vyjednávač EÚ s Veľkou Britániou pre brexit v októbri 2016 navrhol, aby rokovania medzi Európskou úniou a Veľkou Britániou prebiehali v jeho rodnom jazyku, teda vo francúzštine. Jeho návrh sa však stretol s rozpačitými reakciami. Faktom totiž je, že prvý jazyk, v ktorom je publikovanej 90 percent legislatívy EÚ je práve angličtina (Gonzales, Wax 2021).

Podľa niektorých politikov a eurokomisárov by sa mala stať angličtina hlavným úradným jazykom Európskej únie ešte pred brexitom. V používaní angličtiny vidia možnosť zvýšiť konkurencieschopnosť Európskej únie z celosvetového hľadiska, keďže by sa minimalizoval počet používaných jazykov (Bonotti, Christ 2017). Aj pre mnohých jazykovedcov predstavuje používanie angličtiny praktický spôsob, ako vyriešiť problém komunikácie v rámci Európy.

Otázkou zostáva, aký dopad bude mať brexit na samotné jazyky Veľkej Británie. Keďže Veľká Británia nemá písanú ústavu, anglický jazyk by sa mohol stať úradným jazykom Anglicka, ak nie celej Veľkej Británie. Úradným jazykom Walesu by sa mohol stať waleský jazyk a Škótska škótsky jazyk. Práve tieto jazyky môžu byť ohrozené z dôvodu, že sťažnosti v prípade porušenia jazykových a ľudských práv už občania Veľkej Británie nemôžu smerovať na Európsky súdny dvor, ani Európsky dvor pre ľudské práva. Brexit bude mať samozrejme veľký dopad aj na imigrantov žijúcich vo Veľkej Británii, ktorí sú nositeľmi mnohých ďalších jazykov, ktoré nemajú na území Veľkej Británie pôvod.

Európska únia bez angličtiny?

Ozývajú sa aj hlasy proti používaniu angličtiny v Európskej únii. Medzi kritikov patrí Marko Modiano, profesor angličtiny zo švédskej univerzity, podľa ktorého, keďže je pre väčšinu obyvateľov Európskej únie angličtina druhým jazykom, majú právo rozhodnúť o jej budúcnosti. Profesor používa termín euroangličtina, ktorá predstavuje určitý variant angličtiny s vlastnou výslovnosťou, určitou časťou gramatiky a slovnej zásoby, odlišnou od tej britskej. Vzniká tak situácia, ktorá je porovnateľná s vývojom v iných častiach sveta ako je India, Singapur alebo Nigéria, kde sa určitý nový variant angličtiny používa ako dorozumievací prostriedok na lokálnej úrovni (Jenkins 2001). Tento nový variant sa podľa neho už formuje a hoci pre obyva-

teľov Veľkej Británie nemusí znieť správne, mali by sme uvítať jeho existenciu. Záleží na nás, aký postoj zaujmeme. Profesor hovorí o nadvláde a dokonca tyranii britskej a americkej angličtiny, ktorej sa treba vzoprieť (Modiano 2017).

Následky zavedenia nového modelu angličtiny, ktorý sa do veľkej miery odlišuje od angličtiny používanej vo Veľkej Británii a Írsku, môžu byť zničujúce, keďže britská angličtina bola prijatá obyvateľmi Európskej únie dobrovoľne a išlo o prirodzený proces. Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že jazyky používané v európskych inštitúciách sú menej čisté ako jazyky používané v jednotlivých štátoch Európskej únie. To však neznamená, že EÚ by sa mala prikloniť k modelu, ktorý by sa do veľkej miery odlišoval od britskej angličtiny. Deti v školách a aj ostatní, ktorí sa učia po anglicky, majú záujem o britskú angličtinu (Gonzales, Wax 2021). Jazyky sú zakorenené v kultúre a skúsenosť ukazuje, že umelé jazyky, či už je to esperanto alebo iný umelý spoločný jazyk, nie sú dobre prijímané širokou verejnosťou. Zavedenie euroangličtiny by bolo zaujímavým pokusom o vyriešenie problému jazykovej rozmanitosti v Európskej únii, tento krok by však nepredstavoval uskutočniteľné riešenie. Okrem toho by sa mohol stretnúť s odporom u obyvateľov Írska a Malty, keďže by išlo o angličtinu, ktorej obyvatelia týchto štátov nerozumejú.

Záver

Európska únia je multinárodné zoskupenie, ktorého jazyková politika sa riadi princípom viacjazyčnosti. Tento princíp však v praxi naráža na mnohé problémy, keďže preklady a tlmočenie do všetkých jazykov členských štátov sú finančne a organizačne náročné. Najjednoduchším riešením je používanie obmedzeného počtu pracovných jazykov, medzi ktorými vyniká angličtina.

Po brexite vzniká nová situácia, kedy je pre všetkých občanov EÚ okrem obyvateľov Írska a Malty angličtina druhým jazykom, čím získava neutralitu a dá sa predpokladať, že práve táto neutralita v konečnom dôsledku jej postavenie posilní. Stanovená hypotéza, ktorá hovorí, že brexitom sa postavenie angličtiny v Európskej únii oslabí, sa teda nepotvrdila. Na rozdiel od esperanta je angličtina prirodzeným jazykom, preto je prijímaná pozitívne, a to aj v prípade mladých ľudí v celej Európskej únii.

Literatúra

- AMMON, U. (1991): *Die internationale Stellung der deutschen Sprache*. Berlin, New York: de Gruyter.
- BONOTTI, M.; CHRIOST, D. (2017): *English could be a more successful Esperanto in a post-Brexit EU*, <<https://theconversation.com/english-could-be-a-more-succesful-esperanto-in-a-post-brexit-eu-77375>> [16. 9. 2021].
- GONZALES, C.; WAX, E. (2021): *Brexit means...Euro-English?*, <<https://www.politico.eu/article/english-language-of-the-eu/>> [16. 9. 2021]
- HAARMANN, H. (2002): *Sprachenvielfalt im Globalisierungsprozess*. In: HOBERG, R. (ed.): *Deutsch – Englisch – Europäisch. Impulse fuer eine neue Sprachpolitik. Band 3*. Mannheim: Bibliographisches Institut & F.A.Brockhaus AG, s. 53.
- JANSON, T. (2003): *Eine kurze Geschichte der Sprachen*. Heidelberg Berlin: Spektrum Akademischer Verlag GmbH.
- JENKINS, J a kol. (2001): EuroEnglish. *English Today*, 17(4): 13-19.
- MODIANO, M.: *English in a post-Brexit European Union*. *World Englishes*, 36(3): 313-327. <https://doi.org/10.1111/weng.12264>.
- POOL, J. (1996): Optimal Language Regimes for the European Union. *International Journal of the Sociology of Language*, 121: 159-179. <https://doi.org/10.1515/ijsl.1996.121.159>.
- PHILLIPSON, R. (2007): *Why more action on language policy is urgently needed – in the unfree European linguistic market*. Copenhagen: Business School.
- SPOLSKY, B. (2004): *Language Policy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Kontakt:

Ing. Mgr. Terézia Ondrušová, PhD.

Katedra nemeckého jazyka	Department of German Studies
Fakulta aplikovaných jazykov	Faculty of Applied Languages
Ekonomická univerzita v Bratislave	University of Economics Bratislava
E-mail Address: terezia.ondrusova@cuba.sk	

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4847-821X>